

Jonne Severijn geïnspireerd door 'dat merkwaardige gevoel van heimwee'

De elementaire echtheid van het bestaan

Jonne Severijn hoorde in 1970 dat er in 1958 in het Noorden nog meer dan duizend plaggenhutten en veenketen werden bewoond, terwijl in de rest van Nederland de welvaart groeide. Dat was voor de filmmaker, scenario-schrijver en regisseur uit het Westen, die bezig was met een film over de ontwikkeling van Zuidoost-Drenthe, een 'educatieve schok' die jarenlang in zijn hoofd bleef spoken en tevens de kiem voor de tv-serie Bruin Goud over de veenkoloniale geschiedenis tussen 1880 en 1925. Vijf vertellingen Bruin Goud zijn inmiddels uitgezonden. Severijn ontmaskerde zijn veenspook en rekende af met zijn onwetendheid over het leven van veenarbeiders en hun gezinnen. „Ik weet nu dat ieder gezin zijn eigen veengeschiedenis kent.”

▲ Uit de aflevering 'Het Veenlijk', Betty Schuurman en Olga Postma.

Foto: NOS

Jonne Severijn woont aan de rand van het gehucht De Hoeve in de gemeente Weststellingwerf, ver van stadrumoer en het tv-wereldje. De filmmaker ontmoet voor zijn werk genoeg mensen en is blij met de rust op het platteland, op een steenworp afstand van de plek waar ooit turf werd gestoken. Het veenkoloniaal leven heeft hem de afgelopen jaren in de ban gehouden.

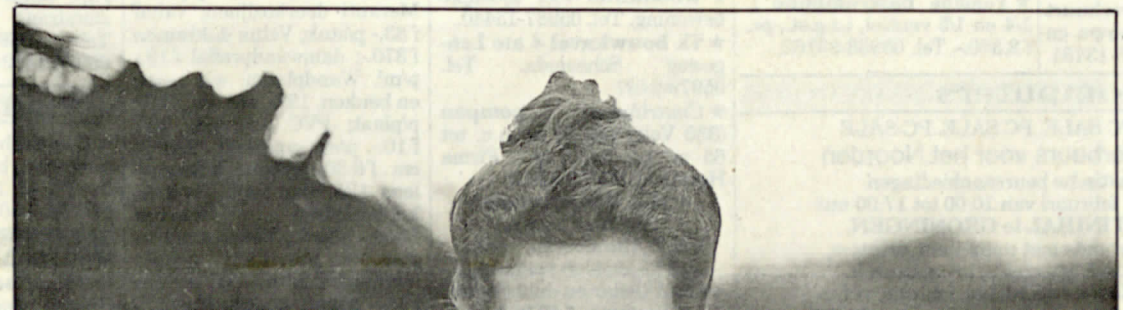
Door Marscha van Noesel

Samen met onderzoeksters en medeschrijver Rogier Proper heeft hij vanaf 1990 zoveel persoonlijke verhalen van ex-veenarbeiders en hun gezinnen gehoord, dat hij er nu even genoeg van heeft. Hij is verdiept in de voorberei-

dat hij nu heeft afgesloten met een grote producent. „We hebben fantastisch samengewerkt en het scenario ging vele keren door onze handen, totdat we het er beiden mee eens waren.” Andere critici vragen af zich welke taal nu eigenlijk in Bruin Goud wordt gesproken. „Een belangrijke locatie was het gebied tussen Nieuw-Amsterdam en Nieuw-Dordrecht, vlak bij het voormalig nationaal veenpark. Het was in die tijd ook zo, dat veenarbeiders uit Friesland en Groningen naar het

moeten aangeven. Zo heb ik me meer vrijheden veroorloofd die achteraf worden bekritiseerd.” Over de figuranten die aan Bruin Goud hebben meegewerkt heeft Severijn alleen maar lof.

„We werken voor mijn andere films ook met figuranten uit het Westen. Daar is vaak gedonder mee: ze komen niet opdagen of willen ineens geld. Maar bij Bruin Goud had ik een grote groep trouwe figuranten, die niet begon te zeuren als ze uren moesten wachten

Rogier Proper heeft hij vanaf 1990 zoveel persoonlijke verhalen van ex-veenarbeiders en hun gezinnen gehoord, dat hij er nu even genoeg van heeft. Hij is verdiept in de voorbereidingen voor zijn nieuwe film over depressies. Hij wil nog wel wat zeggen over Bruin Goud, nadat vakgenoten zich zo kritisch over de serie hebben uitgelaten.

„Ik bezocht een ex-veenarbeider die inmiddels bejaard was en in een keurig doorzonwinkje vertoefde. Deze man zei mij: 'Ik eet al jaren zonder honger. Ik lach al jaren zonder plezier.' Die man vertolkte dat merkwaardige gevoel van heimwee naar een leven, dat in zoveel historische boeken was beschreven als een armoedig en een keihard bestaan. Uitbuiting en onderdrukking waren normaal voor die mensen. Toch zei die man, dat hij meteen terug zou gaan als er nog een boterham in het veen te verdienen was. Hij verlangde terug naar die elementaire echtheid van het bestaan.”

Severijn sprak met vele tientallen mensen en noteerde de anekdotes, de mystieke verwickelingen in het persoonlijk leven en schreef samen met Proper het scenario voor Bruin Goud. Hij liet de teksten lezen aan kenners van de veenkoloniale geschiedenis, Sietze van der Hoek en Kerst Huisman. Hun kennis beperkte de fictieve mogelijkheden niet, maar gaf er juist meer ruimte aan. „Ik vlocht samen met Proper de vertellingen aaneen. Kenmerkend in al die verhalen waren de laconieke opvattingen over leven en dood. De vrouwen kregen vijftien kinderen, er overleefden slechts vijf. Niemand vond dat vreemd in die tijd.”

Severijns verwarring over de veenkoloniale geschiedenis werd steeds groter naarmate hij meer gegevens verzamelde: „De verschillen tussen het leven op laagveen en op hoogveen in de verschillende streken waren groot. In Barger-Compasuum was het heel anders dan hier bijvoorbeeld bij Gorredijk. Vertelde ik een verhaal uit Emmen aan iemand van het Friese veen, dan zeiden ze steevast 'Maar zo was het niet, het was zó' en dan volgde er weer een totaal ander beeld. Ik kwam erachter dat iedereen zijn eigen veengeschiedenis had.”

Waagstuk

Bruin Goud geeft ondanks het fictieve karakter toch een sfeervol beeld van de veengeschiedenis van 1880-1925. „Het was een gewaagde conceptie. Ik moest in een halfuur per aflevering een verhaal verfilmen. Kort, schetsmatig en vluchtig, van hoogtepunt naar hoogtepunt, dat was mijn opdracht. De humoristische afstandelijkheid van de bevolking wilde ik vastleggen. Technisch gezien een waagstuk, waarop ik van vakgenoten dan ook veel kritiek kreeg. Ze vinden de afleveringen te afstandelijk en te snel. Ik vind het wel leuk om tegendraads te zijn in mijn vak. De mensen die kijken praten er wel lang over na. En er kijken wekelijks een half miljoen mensen. De grote producenten vinden dat natuurlijk niets, maar ik ben daar dik tevreden mee. De kijkers halen na afloop vergeten verhalen uit hun eigen geschiedenis weer op. De traditie van historische vertellingen wordt nieuw leven ingeblazen.”

Kritiek kwam er achteraf ook van medeauteur Proper, die zich heeft gedistantieerd van de serie. Severijn vermoedt dat die houding achteraf is ingegeven door het contract

tussen Nieuw-Amsterdam en Nieuw-Dordrecht, vlak bij het voormalig nationaal veenpark. Het was in die tijd ook zo, dat veenarbeiders uit Friesland en Groningen naar het gebied achter Emmen kwamen, omdat daar nog wel werk was. Ik ken een Groninger die altijd Gronings is blijven praten tegen zijn Drentse vrouw, die gewoon aan haar taal vasthield. Dat is in die tijd ontstaan en zo gebleven.”

Weer anderen roepen dat er allemaal niets van klopt, omdat ik bijvoorbeeld een stoommachine laat verschijnen, die er toen nog helemaal niet was. Ik had dat ding nodig, omdat in die aflevering een man dat ding in z'n eentje de vaart in moest duwen. De fictie wint het dan van de historische feiten. Het gaat mij meer om de symbolen die de sfeer van de tijd

gedonderd mee: ze komen niet opdagen of willen ineens geld. Maar bij Bruin Goud had ik een grote groep trouwe figuranten, die niet begon te zeuren als ze uren moesten wachten in slechte weersomstandigheden. Ook achteraf hoor ik geen geklaag. Bij de montage hebben we sommige scènes weg moeten laten, waarvoor wel tientallen figuranten uren hadden gewerkt. In de aflevering 'Stoom' is dat ook gebeurd. Daar hebben we de slotscène met de figuranten uitgeknipt, omdat het dramatisch gezien sterker was de acteur alleen met die brand te laten zien. Film maken is nu eenmaal veel wachten en later knippen. Achteraf hebben we alle geluid in de studio nog eens moeten nasynchroniseren. De mensen kwamen iedere keer trouw opdagen. Niets was hen te veel.”

◀ Marloter Riele 'De eeuw List'.

De figuranten: voor de kinderen was het af en toe best eng

Het is dinsdagavond. Klary en Koene Pruim zitten met hun kinderen Rik en Alice voor de buis. Voor deze avond zijn Geja Nobbe, Wilma Robben en zoon Dennis ook uitgenodigd. Samen kijken de Emmenaren naar de vijfde aflevering van Bruin Goud, waarin ze als figuranten optreden. Ze hebben prachtige herinneringen aan het werk 'op de set'. De verhalen komen tijdens de uitzending in geuren en kleuren boven. Niemand volgt de draad van het verhaal over de veenbaas die een staking wil om loonkosten uit te sparen. Gelukkig staat de video aan, zodat de aflevering 'Stoom' de volgende dag nog eens in alle rust kan worden bekeken.

Klary heeft vorig jaar februari zes volle dagen aan de tv-serie Bruin Goud meegewerkt. De filmmakers wilden de families Pruim, Nobbe en Robben wel graag in de film hebben om hun 'mooie karakteristieke koppen'. De vieze oude kleren die de figuranten moesten aantrekken, de schoenpoets op hun gezicht en de ongemakkelijke puntklompen konden hen er niet van weerhouden elke morgen om zeven uur aanwezig te zijn. Uren moesten ze wachten in de kou of in de regen. De scènes werden herhaald en herhaald. Klary speelde met haar zoon Rik en dochter Alice in de verhalen vanaf 1880 tot 1920 mee. Toen viel het de regisseur pas op, dat ze wel erg vaak in beeld kwamen en dat ze ondanks het verstrijken van de filmjaren niet ouder waren geworden. Ze moesten eruit.

Herinneringen

Daar was Klary wel bedroefd over, want ze houdt van de

▲ V.r.n.l. Dennis bij zijn moeder Wilma Robben op schoot, Geja Nobben, Alice, Rik, Klary en Koene Pruim.

Foto: Henk Benting

sfeer in de 'showwereld' en was liever tot het bittere einde gebleven.

Van de veenkoloniale geschiedenis wisten de figuranten van Bruin Goud van tevoren net zoveel als de gemiddelde noorderling. Klary's schoonmoeder kreeg wel herinneringen toen ze over haar avonturen bij Bruin Goud vertelde. Ook bij de families Nobbe en Robben wordt nu meer over het leven van hun ouders in het veen gepraat dan voorheen. Geja 's ouders herleven hun tijd in het Drentse veen ook als ze Bruin Goud zien. Buren en familie, ze kijken allemaal, vooral omdat ze de figuranten willen zien. Geja: „En dan hoor je wisselende kritiek. „Kenners zeggen, dat er veel dingen niet kloppen. De

Huismijt

Geja moest na haar eerste optreden als figurante wel even nadenken of ze er mee zou doorgaan. „Toen ik 's avonds thuiskwam zat ik

onder de rode bulten. Ik ben allergisch voor huismijt. Die vieze kleren waren zo stoffig. Ik lag in bad en zag dat mijn hele lichaam eronder zat, zelfs nog op mijn benen, terwijl ik toch onder die rok een skibroek had gedragen. Ik dacht: 'Dit doe ik nooit weer.' Maar ik ben toch weer gegaan, ze hadden ons nodig. Ze belden me eens op een zondagmorgen om negen uur op of ik met mijn hele gezin om elf uur wilde komen. Dat ging toch echt niet. Ik was zwanger en mijn andere kind zat nog in de luiers. Dat is een hele toestand op zo'n set. Je snapt niet hoe die mensen dat vroeger allemaal regelden. Mijn dochter kreeg een mooie jurk aan. Voordat de opnames begonnen moest ze er wel eerst mee door de

modder rollen. Jammer!”

Toch raakten de figuranten snel gewend aan hun gore uiterlijk. Toen Klary en haar vriendin-figurante na een lange dag werken bij het station werden afgezet, had hun auto een lekke band. Hun mannen regelden dat even en Klary ging met haar vriendin naar de stationsrestaurant koffie drinken. Daar werden ze aangekeken alsof ze van een andere planeet kwamen. „Wij hadden niet in de gaten dat er nog schoenpoets op ons gezicht zat. We konden op de set wel onze eigen kleren weer aantrekken, maar douchen was er niet bij.” Rik vertelt dat een schoolvriendinnetje dat ook meespeelde na een week de schoenpoets nog in de oren had zitten.

Herhalen

De scènes moesten vaak worden overgespeeld. En dat zorgde voor bizarre situaties. Geja: „We hadden de hele dag al gewerkt en toen moesten ze nog even twee vrouwen hebben voor een scène met de dokter op de motorfiets. Wij moesten langs een zandweggetje staan praten. Normaal kletsen we heel wat af, maar toen wisten we even niet wat we tegen elkaar moesten zeggen. Er zat een jongetje midden op de weg te spelen. Als de motor eraan kwam, moest een van ons dat joch voor de motorfiets wegtrekken. Ik zou een seintje krijgen, maar dat gebeurde niet. Alles ging fout. De scène moest over. De dokter kwam er opnieuw aanrijden, maar toen was er iets mis met zijn motor. Hij donderde met geweld tegen de grond en brak zijn arm of zoiets. Hij werd met een ambulance afgevoerd. De scène is nooit meer

opgenomen, want hij wilde geloof ik niet meer op die motor.” Zo zien de figuranten wel meer werk sneuvelen, maar ze vinden het niet erg. Klary: „Zo gaat dat nu eenmaal in die wereld.”

Eng

Geja herinnert het gezelschap aan de vorige aflevering, terwijl 'Stoom', het verhaal over de stakende veenarbeiders, voorbij flitst: „We moesten die kikkerman doodknuppelen. Die man was dus dood en toen moesten we zijn kikkers in zijn gezicht smijten. Dat waren kleine kikkertjes, waarmee we heel voorzichtig moesten doen. Hij kreeg die kikkers over zich heen, maar die man schrok zich dood. Dus toen bewoog hij. Fout. Alles moest over. Moesten wij weer al die kikkertjes bij elkaar zoeken.” Wilma: „Weet je nog hoe dat been eraf vloog? We kregen een pop van stro om op te slaan, zodat het zo echt mogelijk leek. We sloegen eerst veel te lief, dus het moest over. Toen sloegen we zo hard, dat de pop van stro uit elkaar vloog. Dat been de lucht in.” Ze kijkt naar haar zontje-figurant en zegt: „Voor de kinderen was het af en toe best eng. Maar Pim, de man die de figuranten begeleidde, legde de kinderen steeds goed uit dat we met schmink werkten en dat het allemaal maar spel was.”

Toch moest Wilma wel een keer even haar handen voor Dennis' gezicht houden, er was een liefdesscène die niet voor zijn ogen bestemd was. „De kinderen waren af en toe ook bang. Die koppen zagen er ook allemaal zo eng uit.” En Dennis wijst nog met afgrijzen naar 'lachende Joke' in 'Stoom' en gilt: „Kijk die tanden eens.”